

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Робоча програма
навчальної дисципліни
"ТИПОГРАФІКА"
для студентів напряму підготовки
6.051501 "Видавничо-поліграфічна справа"
всіх форм навчання

Затверджено на засіданні кафедри комп'ютерних систем і технологій.
Протокол № 1 від 30.08.2013 р.

Укладач Бережна О. Б.

P58 Робоча програма навчальної дисципліни "Типографіка" для студентів напряму підготовки 6.051501 "Видавничо-поліграфічна справа" всіх форм навчання / укл. О. Б. Бережна. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 29 с. (Укр. мов.)

Подано основні положення організації навчального процесу з даної навчальної дисципліни. Наведено структуру навчальної дисципліни, її тематичний план, вимоги до студентів, систему контролю знань студентів, а також плани лекцій, лабораторних і самостійних занять.

Рекомендовано для студентів напряму підготовки 6.051501 "Видавничо-поліграфічна справа" всіх форм навчання.

Вступ

Навчальна дисципліна "Типографіка" вивчається студентами напряму підготовки 6.051501 "Видавничо-поліграфічна справа" всіх форм навчання протягом шостого семестру і є методологічною і методичною основою для опанування студентами предметної області розробки макетів поліграфічних та мультимедійних видань.

Навчальна дисципліна належить до групи нормативних дисциплін і забезпечує підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності в умовах сучасного розвитку поліграфії та мультимедіа. Подальший розвиток та застосування ідеї даної дисципліни набувають у дисциплінах "Додрукарське опрацювання інформації", "Видавнича справа і технічне редагування" тощо.

До початку вивчення дисципліни студенти мають прослухати дисципліни, що формують базу сприйняття цієї дисципліни – "Основи композиції та дизайну", "Технології комп'ютерного дизайну".

Навчальна дисципліна готує студентів до вивчення взаємопов'язаних професійно-орієнтованих і спеціальних питань щодо розробки макетів поліграфічних та мультимедійних видань з дотриманням правил класичної та екранної типографіки, а також надає можливість використання отриманих знань при підготовці курсових, кваліфікаційних робіт, дипломних проектів, при розв'язанні практичних задач.

Програму навчальної дисципліни розроблено відповідно до кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

У програмі наведено опис, мету та завдання дисципліни, її структуру, перелік компетентностей, який мають набути студенти, тематичний план дисципліни, плани лекційних та лабораторних занять, розглянуто види самостійної роботи студентів, наведено методики активізації процесу навчання, методи контролю і критерії оцінювання знань студентів, надано зразок завдань поточної контрольної роботи, перелік рекомендованої літератури. У додатку наведено технологічну карту накопичувальних рейтингових балів з дисципліни "Типографіка".

Метою викладання навчальної дисципліни є:

формування у студентів системи теоретичних знань, прикладних умінь та практичних навичок щодо використання базових принципів, підходів та достатніх для вирішування наступних типових задач:

розробка макетів поліграфічних та мультимедійних видань;
обґрунтований вибір шрифтів, їх параметрів, шрифтових пар;
вибір програмних середовищ авторської розробки поліграфічних та мультимедійних видань;

формування системи знань, умінь і навичок, необхідних для найбільш адекватної передачі змісту видання через його оформлення;
оволодіння навичками продуманого візуального облаштування електронного або друкованого видання, що забезпечує легкість для читання та сприйняття тексту;

оволодіння навичками застосування сучасного програмного забезпечення та шрифтових сервісів.

Завданнями навчальної дисципліни є :

володіти навичками застосування основних правил екранної типографіки та типографіки друкованих видань;

застосовувати основні програми-менеджери шрифтів, шрифтові редактори, сучасні шрифтові сервіси;

володіти методами управління шрифтами на ПК;

знати класифікацію шрифтів і вимоги до шрифтів як елемента оформлення електронних видань;

володіти правовими аспектами застосування та редагування шрифтів;

знати одиниці типометричної системи;

знати графічні характеристики шрифту і його структуру;

знати естетичні вимоги до шрифту;

правильно застосовувати формати шрифтів (PostScript, True Type, OpenType), їх особливості і область застосування;

враховувати особливості і тенденції розвитку типографіки друкованих та електронних видань;

враховувати психологічні і ергономічні вимоги до екранної типографіки.

Предмет дисципліни – процеси проектування та розробки поліграфічних та мультимедійних видань.

Навчальна дисципліна є забезпечуючою для курсових і дипломних проектів, адже процес візуального оформлення електронного або друкованого видання є невід'ємною частиною розробки будь-якого сучасного поліграфічного або мультимедійного продукту.

Структура навчальної дисципліни наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Структура навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна: підготовка бакалаврів	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 2, у тому числі: змістовних модулів – 1; самостійна робота	Галузь знань 0515 "Видавничо- поліграфічна справа"	Вибіркова. Рік підготовки: 3 Семестр: 5
Загальна кількість годин: 108	Напрямок підготовки 6.051501 "Видавничо- поліграфічна справа" (спеціалізація "Технологія електронних мультимедійних видань")	Лекції: 16 год. Лабораторні заняття: 34 год. Самостійна робота: 58 год.
Кількість тижнів викладання навчальної дисципліни: 17. Кількість годин на тиждень: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3, 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Вид контролю: залік

1. Кваліфікаційні вимоги до студентів

Навчальна дисципліна належить до циклу професійно-орієнтованих дисциплін за фаховим спрямуванням "Видавничо-поліграфічна справа" зі спеціалізації "Технологія електронних мультимедійних видань".

До початку вивчення дисципліни студенти мають прослухати дисципліни, що формують базу сприйняття цієї дисципліни – "Основи композиції та дизайну", "Технології комп'ютерного дизайну".

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять та лабораторних робіт. Також велике значення в процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів.

У результаті вивчення дисципліни "Типографіка" студенти повинні набути компетентностей, які подані в табл. 2.

Компетентності, яких набувають студенти в результаті вивчення дисципліни "Типографіка"

Теми	Знання	Уміння	Комунікації	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5
<p>Тема 1. Поняття про типографіку. Сфери її використання. Естетика і читабельність видання</p>	<p>Сутність та базова термінологія типографіки. Сфери застосування. Основні одиниці вимірювання та їх співвідношення. Основні види візиток та їх особливості. Принципи раціональної організації текстової складової видань</p>	<p>Оперувати базовою термінологією. Розробляти макети інформаційних та іміджевих візиток. Застосовувати сучасне програмне забезпечення для створення друкованих та інтернет-візиток</p>	<p>Консультації працівників щодо доцільності поєднання різних шрифтів у макеті, кольорового рішення, методів оздоблення візиток</p>	<p>Прийняття рішення щодо можливості, доцільності та повноти реалізації розроблених макетів. Здійснювати подальше навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним</p>

<p>Тема 2. Історія розвитку шрифтів і види їх класифікації</p>	<p>Основні класифікації шрифтів; історію розвитку шрифтового оформлення, найбільш відомих типографів; вимоги до шрифтів як елемента оформлення друкованих та електронних видань; одиниці типометричної системи; графічні характеристики шрифту і його структура.</p>	<p>Здійснювати обґрунтований вибір групи шрифтів. Застосовувати сучасні сервіси для вибору відповідних комп'ютерних шрифтів та їх параметрів. Застосовувати сучасні сервіси для визначення шрифтів, застосованих на сайтах. Застосовувати сучасні сервіси для попереднього перегляду сайтів з застосуванням заміни шрифтів.</p>	<p>Надання допомоги у виборі модульної сітки. Консультації співробітників щодо правил комп'ютерного верстання . Рекомендації співробітникам щодо вибору шрифтових рішень та кольорової схеми сайта</p>	<p>Підготовка макету сайта з урахуванням вимог комп'ютерної типографіки Удосконалення існуючих варіантів макетів сайтів Самостійна перевірка правильності комп'ютерного верстання інформаційної складової сайта. Самостійне застосування вимог комп'ютерної типографіки для удосконалення читабельності сайтів</p>
--	--	---	--	--

8

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
<p>Тема 3. Шрифтові формати</p>	<p>Класифікації форматів шрифтів та сфери їх застосування. Особливості основних форматів векторних шрифтів (PostScript, TrueType, OpenType). Основні параметри шрифту. Інтерліньяж, трекінг і кернінг</p>	<p>Обирати відповідні гарнітури шрифтів для книжкових видань. Вибирати відповідний формат шрифту (PostScript, TrueType, OpenType), здійснювати конвертування одного формату в інший. Управляти параметрами тексту на прикладі книжкової обкладинки</p>	<p>Надання допомоги у виборі оптимального шрифтового формату. Консультації співробітників щодо доцільності застосування набору шрифтів та параметрів оформлення на прикладі книжкових обкладинок</p>	<p>Прийняття рішення щодо обрання найбільш відповідного макету оформлення книжкової обкладинки. Прийняття рішення щодо вибору пар шрифтів, що поєднуються Прийняття рішення щодо кольорової схеми оформлення видання</p>

<p>Тема 4. Основи використання шрифту. Типографіка друкованих та електронних видань</p>	<p>Правила традиційної типографіки та комп'ютерної типографіки. Фактори, що впливають на читабельність видань Особливості вибору та сприйняття рукописних шрифтів. Психологічні особливості рукописних шрифтів</p>	<p>Обґрунтовано застосовувати рукописні шрифти. Враховувати психологію візуального сприйняття текстової інформації на моніторі і вимоги ергономіки. Аналізувати відповідність обраного шрифту естетичним, психологічним вимогам та вимогам до читабельності видання</p>	<p>Надання допомоги у виборі найбільш доцільної шрифтової гарнітури або поєднання гарнітур. Консультації співробітників щодо доцільності кольорового рішення макету видання</p>	<p>Самостійне прийняття рішення про параметри шрифтового оформлення, композиції та кольорового рішення рекламної продукції</p>
---	--	---	---	--

6

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

<p>Тема 5. Створення власних шрифтів, редагування шрифтів на ПК. Питання авторського права на шрифти</p>	<p>Методи управління шрифтами на ПК. Правові аспекти використання шрифтів. Сучасне програмне забезпечення для роботи з шрифтами – популярні шрифтові редактори, шрифтові менеджери. Особливості створення та застосування власних шрифтів. Параметри якості шрифтів</p>	<p>Обирати відповідні гарнітури шрифтів для електронних видань. Раціонально вибирати та використовувати сучасні системні прикладні програмні продукти для розробки, модифікації шрифтів та керування ними на ПК. Дотримуватися авторського права на шрифти</p>	<p>Професійна допомога в раціональній організації та зберіганні множини шрифтів на ПК організації для співробітників підприємства</p>	<p>Прийняття рішення щодо якості обраних комп'ютерних шрифтів. Самостійно обрати сучасне програмне забезпечення для раціонального редагування гарнітур, створення власних шрифтів та керування шрифтами</p>
<p>Тема 6. Типографіка кольору. Взаємодія кольору та шрифту</p>	<p>Основні вимоги до кольорових схем. Особливості сприйняття шрифтів для різних кольорів Типові кольорові схеми Виворотка та особливості застосування шрифтів</p>	<p>Обирати відповідні гарнітури шрифтів для електронних видань. Раціонально вибирати та використовувати сучасні системні прикладні програмні продукти для розробки, модифікації шрифтів та керування ними на ПК</p>	<p>Професійна допомога в раціональній організації та зберіганні множини шрифтів на ПК організації для співробітників підприємства</p>	<p>Прийняття рішення щодо якості обраних комп'ютерних шрифтів Самостійно обрати сучасне програмне забезпечення для раціонального редагування гарнітур, створення власних шрифтів та керування шрифтами</p>

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

<p>Тема 7. Особливості комп'ютерних шрифтів. Управління шрифтами на ПК.</p>	<p>Особливості вибору та застосування комп'ютерних шрифтів. Одиниці вимірювання комп'ютерних шрифтів. Прийоми виділення. Параметри якості шрифтів</p>	<p>Раціонально організувати групи шрифтів на ПК та керувати ними. Вирішувати проблеми з використанням неякісних шрифтів. Застосовувати сучасне програмне забезпечення для керування шрифтами та групами шрифтів Розробляти макети сайтів та вдосконалювати існуючі сайти</p>	<p>Професійна допомога в виборі найбільш доцільного шрифтового менеджера для керування шрифтами. Консультації представників підприємства щодо використання шрифтових сервісів онлайн</p>	<p>Самостійна розробка повідомлень за допомогою інфографіки. Самостійне створення хмар тегів (ключових слів) Самостійна візуалізація інформаційних повідомлень</p>
<p>Тема 8. Особливості та тенденції розвитку типографіки рекламної продукції</p>	<p>Особливості розробки рекламної продукції. Вибір рекламних носіїв. Принципи розробки макетів зовнішньої реклами. Тенденції сучасної рекламної продукції</p>	<p>Аналізувати доцільність наявних рекламних повідомлень Застосовувати принципи композиції та дизайну Розробляти дизайн-макети сучасних рекламних матеріалів із застосуванням правил типографіки</p>	<p>Рекомендації співробітникам підприємства щодо вибору носіїв для рекламної продукції, їх розмірів та місця розміщення</p>	<p>Підготовка декількох варіантів рекламної продукції та вибір найбільш доцільного з них. Самостійне формулювання рекомендацій та плану заходів щодо оптимізації рекламної кампанії</p>

2. Тематичний план навчальної дисципліни

З самого початку вивчення дисципліни кожен студент повинен ознайомитись як з програмою дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання і контролю знань.

Навчальний процес згідно з програмою навчальної дисципліни здійснюється у таких формах: лекційні та лабораторні заняття; самостійна робота студентів; контрольні заходи.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання відповідних тем навчального матеріалу. Кожна тема – це відносно окремий самостійний блок дисципліни, який логічно об'єднує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками.

Розподіл навчального часу за формами навчання та видами занять виконується відповідно до робочого навчального плану (табл. 3).

Таблиця 3

Тематичний план навчальної дисципліни

Теми	Кількість годин, відведених на:		
	лекції	лабораторні заняття	самостійну роботу
1	2	3	4
Тема 1. Поняття про типографіку. Сфери її використання. Естетика і читабельність видання	2	4	6
Тема 2. Історія розвитку шрифтів і види їх класифікації	2	4	7
Тема 3. Шрифтові формати	2	4	7
Тема 4. Основи використання шрифту. Типографіка друкованих та електронних видань	2	4	6
Тема 5. Створення власних шрифтів, редагування шрифтів на ПК. Питання авторського права на шрифти	2	8	7
Тема 6. Типографіка кольору. Взаємодія кольору та шрифту	2	–	7

1	2	3	4
Тема 7. Особливості комп'ютерних шрифтів. Управління шрифтами на ПК	2	4	6
Тема 8. Особливості та тенденції розвитку типографіки рекламної продукції	2	6	12
Усього годин	16	34	58

3. Зміст навчальної дисципліни за темами. Плани лекцій

Мета лекції – організація цілеспрямованої пізнавальної діяльності студентів з оволодіння програмним матеріалом навчальної дисципліни. Курс лекцій дозволяє дати зв'язане, послідовне викладення матеріалу відповідно до новітніх тенденцій науки, тобто повідомити слухачам основний зміст предмета в цілісному у систематизованому вигляді.

Вступна лекція читається на початку дисципліни з метою дати студентам загальне уявлення про зміст дисципліни, місце в навчальному процесі та роль даної дисципліни в майбутній практичній діяльності.

Установча лекція несе розуміння цілей вивчення дисципліни, її актуальність в майбутній діяльності, а також опис організації навчального процесу та вимоги до студентів. Установча лекція може мати можливість проведення вхідного та вихідного рівня знань та умінь. Крім того, коротко доводиться основний зміст тем навчальної програми, огляд основного матеріалу дисципліни та джерела літератури для підготовки до лекцій, надаються загальна інформація для самостійного опрацювання змісту дисципліни або його частини. Лекція такого типу проводиться з використанням демонстраційного матеріалу.

Програмна лекція є основним типом лекційних занять та читається відповідно до навчальної програми. Програмна лекція викладає основний зміст дисципліни.

Підсумкова лекція завершує вивчення дисципліни та робить висновки за всім викладеним матеріалом. Підсумкова лекція робить акценти на основні ідеї, і таким чином вказує на міжпредметні зв'язки при вивченні інших дисциплін. Підводяться підсумки у вивченні предмета, обговорюється залік з дисципліни.

За методами проведення лекцій поділяють на традиційні та діалогові. Основною ознакою діалогових лекцій є зворотний зв'язок лектора та студентів. Діалогові лекції можуть бути реалізовані у формі міжпредметних лекцій, лекції-бесіди, лекції-дослідження, лекції-дискусії або консультації.

Тема 1. Поняття про типографіку. Сфери її використання. Естетика і читабельність видання

- 1.1. Призначення та сутність типографіки.
- 1.2. Роль і місце типографіки в графічному дизайні.
- 1.3. Історія типографіки.
- 1.4. Сфери використання типографіки (реклама, система корпоративної ідентифікації, електронні видання, екранна типографіка тощо).
- 1.5. Одиниці типометрії.

Література: [1; 6; 4].

Тема 2. Історія розвитку шрифтів і види їх класифікації

- 2.1. Історичний розвиток шрифту.
- 2.2. Елементи шрифту (гарнітура, начертання, кегль, насиченість, орієнтація).
- 2.3. Класифікації шрифтів (історичні, за призначенням, за роллю на сторінці, за шириною літер тощо).
- 2.4. Огляд найбільш популярних шрифтів.

Література: [1; 15; 18].

Тема 3. Шрифтові формати

- 1.1. Формати шрифтів Post Script (Type 1, Type 3) і True Type. Війна форматів. Створення формату OpenType (Type2).
- 1.2. Сфера використання і порівняльна характеристика різних форматів.

Література: [1; 6; 9; 14].

Тема 4. Основи використання шрифту. Типографіка друкованих та електронних видань

- 4.1. Вимоги до шрифтів.

4.2. Параметри зовнішнього оформлення (товщина і колір обвідки, кольорова або декоративна заливка, орієнтація текстового блоку або окремих символів тощо).

4.3. Вимоги до типографіки друкованих видань. Сучасні типометричні особливості створення друкованих видань.

4.5. Вимоги до комп'ютерної типографіки. Вимоги типометрії до зображень на моніторі ПК.

4.6. Психологія візуального сприйняття текстової і символної інформації на моніторі і вимоги ергономіки.

4.7. Тенденції розвитку типографіки електронних видань.

Література: [1; 6; 11; 22].

Тема 5. Створення власних шрифтів, редагування шрифтів на ПК. Питання авторського права на шрифти

5.1. Використання шрифтових редакторів FontCreator та Fontografer для створення та редагування шрифтів.

5.2. Основи роботи в середовищі програми FontLab.

5.3. Питання авторського права на шрифти. Покупка-продаж шрифтів. Використання і модифікація безкоштовних шрифтів.

Література: [1; 6; 9].

Тема 6. Типографіка кольору. Взаємодія кольору та шрифту

6.1. Основні вимоги до кольорових схем.

6.2. Особливості сприйняття шрифтів для різних кольорів

6.3. Типові кольорові схеми

6.4. Виворотка та особливості застосування шрифтів

Література: [1; 11].

Тема 7. Особливості комп'ютерних шрифтів. Управління шрифтами на ПК

7.1. Технологія WYSIWYG. Організація шрифтів на ПК. Огляд комп'ютерних програм-менеджерів шрифтів.

7.2. Програма Adobe Type Manager Deluxe для управління PostScript шрифтами.

7.3. Програма-менеджер шрифтів FontExpert.

7.4. Можливості шрифтового менеджера Bitstream FontNavigator для управління TrueType шрифтами.

Література: [1; 6; 9; 13; 14].

Тема 8. Особливості та тенденції розвитку типографіки рекламної продукції

8.1. Особливості розробки дизайну рекламної продукції.

8.2. Вибір рекламних носіїв.

8.3. Принципи розробки макетів зовнішньої реклами.

8.4. Тенденції дизайну сучасної рекламної продукції.

Література: [1; 2; 12; 26; 28].

4. Плани лабораторних занять

Лабораторне заняття – це форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Проведення лабораторного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями, наборі практичних завдань різної складності для розв'язування їх студентами за допомогою обчислювальної техніки.

Лабораторні заняття (табл. 4) містять проведення попереднього контролю знань, вмінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участі студентів, розв'язування завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Виконання лабораторної роботи оцінює науково-педагогічний працівник. Підсумкові оцінки за виконання лабораторних робіт враховують під час визначення семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Таблиця 4

План лабораторних занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		годин
1	2	3
1	Лаб. 1. Створення друкованих та інтернет-візиток	4
2	Лаб. 2. Використання он-лайн шрифтових сервісів для розробки дизайну сайтів	4

Закінчення табл. 4

1	2	3
3	Лаб. 3. Управління параметрами тексту на прикладі макета обкладинки книги. Інтерліньяж, трекінг і кернінг	4
4	Лаб. 4. Вибір рукописних шрифтів з урахуванням їх психологічних властивостей	4
5	Лаб. 5. Створення власного шрифту за допомогою шрифтового редактора	8
6	Лаб. 6. Візуалізація тексту. Інфографіка	4
7	Лаб. 7. Управління шрифтами на ПК за допомогою шрифтових менеджерів	6
	Разом	34

5. Самостійна робота студентів

Самостійна робота – це вид навчальної діяльності, що виконується студентами без безпосереднього контакту з викладачем або студенти скеровуються викладачем безпосередньо через спеціальні навчальні матеріали. Самостійна робота студентів передбачає, насамперед, індивідуальну роботу студентів відповідно до завдань викладача, підручника або програми навчання.

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та закордонною спеціальною літературою.

Основні види самостійної роботи, які запропоновані студентам:

1. Вивчення лекційного матеріалу.
2. Робота з опрацювання та вивчення рекомендованої літератури.
3. Вивчення основних термінів та понять за темами дисципліни.
4. Підготовка до лабораторних занять.
5. Підготовка есе.
6. Контрольна перевірка кожним студентом особистих знань за запитаннями для самоконтролю.

Перелік питань для самостійного опрацювання подано в табл. 5.

Література для знайомства з питаннями обирається студентами самостійно, за основу можна порекомендувати взяти наступні інтернет-джерела, наведені нижче.

Таблиця 5

Перелік питань для самостійного опрацювання

№ з/п	Питання для самостійного опрацювання	Рекомендована література
1	Типографіка – наука, мистецтво чи ремесло. Як еволюціонує типографіка?	[3; 7; 15]
2	Типографіка "нової хвилі" – що це таке?	[4; 7; 8]
3	Шрифти із зарубками – за і проти	[1; 3; 18]
4	Неокласична типографіка: Я. Чіхольд, С. Морісон, Г. Цапф	[25; 26]
5	Відмінності комп'ютерних шрифтів від книжкових	[9; 12; 22]
6	Порівняльний аналіз двох шрифтів за своїм вибором (історія використання, характеристика і відмінності)	[8 – 10]
7	Чи потрібна зараз каліграфія. Її призначення, сфера застосування, особливості використання	[27; 28]
8	Що таке сучасна шрифтова культура	[7; 8; 21]
9	"Швейцарський панк" Вольфганга Вайнгартен	[4; 24]
10	Основні принципи поєднання шрифтів: як підбирати шрифтові пари	[8; 9; 11]
11	Сучасні шрифтові сервіси	[9; 11; 23; 28]
12	Шрифтова документація	[9]
13	Антиква. Види антикв, історія виникнення. Творчість Джона Баскервіля	[3; 4; 8]
14	Кінетична типографіка	[28]
15	Значущість та взаємозалежність окремих параметрів шрифтів та шрифтового оформлення	[8; 18; 20]
16	"Якщо сумніваєшся – використовуй Кезлон". Чому Кезлон був символом британської типографіки	[8]
17	Перспективи розвитку типографіки електронних видань	[25; 26; 28]

6. Індивідуально-консультативна робота

Консультація – це форма навчального заняття, що передбачає надання студентам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних навичок і вмінь через відповіді науково-педагогічного працівника на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Консультація направлена на допомогу студентам в оволодінні методологією теми чи розділу, а також методами самостійної навчальної роботи. Кількість годин на консультації визначають робочими навчальними планами на рік й індивідуальними планами науково-педагогічного працівника.

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі: індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

а) за засвоєнням теоретичного матеріалу – консультації:

індивідуальні (запитання – відповідь);

групові (розгляд типових прикладів – ситуацій);

б) за засвоєнням практичного матеріалу – консультації:

індивідуальні;

групові;

в) для комплексної оцінки засвоєння програмного матеріалу:

індивідуальне здавання виконаних робіт.

7. Методики активізації процесу навчання

Активні методи навчання – це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної роботи в процесі оволодіння матеріалом. Суть активізації пізнавальної діяльності полягає у використанні такої системи методів, яка спрямована не на виклад викладачем готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знань в процесі активної діяльності.

При вивченні дисципліни використовується група методів, які якнайповніше відповідають специфіці матеріалу, що вивчається, і цільовим установкам. Серед відомих методів активізації пізнавальних процесів у ході лекційних і лабораторних занять різною мірою можуть знайти застосування проблемні лекції (або їх елементи), лекції із наперед запланованими помилками, дискусії, самостійна робота з літературою, робота в малих групах, робота з індивідуальними завданнями.

Проблемні лекції або їх елементи (окремі проблемні питання) відрізняються тим, що приховані в них проблеми вимагають не однотипного

рішення, оскільки готової схеми розв'язання викладач не пропонує. Для вирішення проблеми потрібний роздум, тоді як для звичайної задачі існує правило, яке потрібно знати. Проблемні лекції, крім засвоєння знань, забезпечують розвиток теоретичного мислення, формування пізнавального інтересу до змісту навчального предмета і професійної мотивації майбутнього фахівця. Лекція має бути побудована так, щоб зумовити появу питання в свідомості студента, а знання прийшло у вигляді власного відкриття.

Дискусія – це взаємодія викладача і студентів, вільний обмін думками, ідеями і поглядами з досліджуваного питання. На дискусійне обговорення можуть виноситися не окремі питання, а конкретні ситуації, описані усно із залученням ілюстрацій. Студенти аналізують і обговорюють ці ситуації спільно, всією аудиторією. Викладач активізує участь в обговоренні окремих питань, звернених до окремих студентів, направляє дискусію в потрібний напрям, підводить підсумки обговорення. Такі дискусії доречні при обговоренні результатів лабораторних робіт.

Робота в малих групах дає змогу структурувати лабораторні заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування та партнерської роботи. Такі групи передбачені при виконанні робіт, пов'язаних з аналізуванням стилів відомих ілюстраторів тощо.

Передбачені також презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, наприклад, звіту про виконання індивідуальних завдань. При використанні активних методів навчання необхідно враховувати рівень розвитку і підготовленості студентів, визначаючи індивідуальний підхід до студентів.

Але при виборі методів активізації необхідно звертати увагу на специфіку змісту матеріалу, що вивчається, завдань підготовки фахівця, часу, особливості складу студентів, наявність засобів навчання. Тому вибір конкретної форми повинен робити сам викладач.

При викладанні навчальної дисципліни "Типографіка" для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування таких навчальних технологій, як проблемні лекції, мозкові атаки, презентації та командна робота (табл. 6).

Таблиця 6

Використання навчальних технологій для активізації процесу навчання

Методики активізації процесу навчання	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення студентів, коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздачею студентам під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються	Проблемна лекція з питання: "Поняття про типографіку. Сфери її використання. Естетика і читабельність видання" (за темою 1)

Закінчення табл. 6

1	2
Під час читання лекцій студентам даються питання для самостійного розмірковування, на які лектор відповідає сам, не чекаючи відповідей студентів	Проблемна лекція з питання: "Особливості та тенденції розвитку типографіки рекламної продукції" (за темою 8)
Мозкові атаки – метод розв'язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію	Мозкова атака щодо формування варіантів візуалізації інформаційних повідомлень (лабораторне заняття № 6)
	Мозкова атака щодо оптимізації макету сайту учбового закладу за вимогами електронної типографіки, з метою підвищення привабливості та читабельності (лабораторне заняття № 2)

8. Система контролю знань студентів

Система оцінювання результатів навчання студентів з дисципліни "Типографіка" включає поточний контроль результатів навчання, за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Поточний контроль здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних та лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів.

Підсумкова кількість балів за змістовий модуль виставляється як

сума балів за всіма формами контролю.

Перевірка та оцінювання знань студентів проводиться у таких формах: оцінювання знань студента під час лабораторних занять (проводиться за результатами захисту звіту з лабораторної роботи); проведення контрольних робіт (два рази у семестрі).

Методи контролю

Максимальна рейтингова оцінка за вивчення дисципліни протягом семестру під час проведення лекційних та лабораторних занять оцінюється сумою набраних балів і становить 100 балів.

Для оцінки роботи студентів протягом семестру підсумкова рейтингова оцінка розраховується як сума оцінок за різні види занять та контрольні заходи:

1) поточна робота студента (максимум – 100 балів):

а) активна участь у лекції (всього 17 лекцій) – 16 балів;

б) виконання та здача (захист) звітів по лабораторним роботам (всього 17 занять) – 64 бали;

2) есе – 10 балів;

3) виконання контрольних робіт – 10 балів.

Поточний контроль роботи студентів на лабораторних заняттях здійснюється у формі індивідуального опитування за звітами по лабораторним роботам, що передбачає ґрунтовні, розгорнуті відповіді студентів на питання, що відносяться до матеріалу лабораторної роботи. Питання індивідуального опитування стимулюють студентів логічно мислити, порівнювати, аналізувати, доводити, підбирати переконливі приклади, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити обґрунтовані висновки.

Поточний контроль роботи студентів в рамках самостійної роботи здійснюється у формах усного звіту й презентації та есе (за іншими завданнями до самостійної роботи), надаючи можливість систематизувати знання студентів та виразити індивідуальні враження, міркування по конкретному питанню або проблемі.

Поточний контроль роботи студентів на контрольних роботах здійснюється у формі відповідей на питання, що надає можливість перевірити усіх студентів.

Розподіл балів, які отримують студенти, представлено в табл. 7.

**Розподіл балів
(приклад для заліку)**

Захист лабораторних робіт, виконання есе, поточне тестування та самостійна робота								Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
10	10	10	15	12	18	10	15	

де T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

**Оцінювання знань студента
під час лабораторних занять**

Оцінювання знань студента під час лабораторних занять має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

а) систематичність, активність та результативність роботи протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни; відвідування занять;

б) виконання завдань для самостійного опрацювання.

Оцінювання проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;

ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;

ознайомлення з рекомендованою літературою з питань, що розглядаються;

вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій прийняття рішень, розв'язанні задач, при виконанні завдань, винесених для самостійного опрацювання, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

логіка, структура, стиль викладу матеріалу в презентаціях і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимальна оцінка ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді всім п'ятьом зазначеним

критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує оцінку на відповідну кількість балів.

При оцінюванні практичних робіт увага також приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачеві (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Поточний контроль

На початку вивчення відповідної навчальної дисципліни студента повідомляють про наявність робочої навчальної програми (в тому числі і її *електронний варіант*) про кількість змістових модулів, зміст, форми проведення поточного контролю та критерії їх оцінювання.

При **поточному** контролі *оцінці підлягають*:

- рівень засвоєння знань та їхнього розуміння, продемонстрований у відповідях і виступах;
- активність при обговоренні питань;
- результати виконання і захисту лабораторних робіт, контрольних робіт тощо.

За рішенням кафедри студентам, які брали участь у науково-дослідній роботі – роботі конференцій, студентських наукових гуртків та проблемних груп, підготовці публікацій, а також були учасниками олімпіад, конкурсів тощо, можуть присуджуватися додаткові бали.

При виставленні балів за поточний контроль *оцінці підлягають*: рівень засвоєння теоретичних знань і практичних умінь та навичок з тем, включених до змістових модулів; самостійне опрацювання тем; виконання лабораторних та контрольних робіт; написання рефератів; опрацювання завдань робочих зошитів, есе, підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів, їх переклад з іноземної мови; підготовка анотацій публікацій тощо.

Поточне оцінювання та результати поточного оцінювання рівня засвоєння знань, навичок та умінь студентів за семестр проставляються у "Журналі обліку успішності студентів", а також передбачається ведення електронного журналу обліку успішності студентів. Після закінчення семестру роздруковується паперовий варіант електронного журналу.

Термін зберігання паперової форми журналу відповідає терміну

навчання за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем, на якому вивчається дана навчальна дисципліна.

Студент, який з поважних причин, підтверджених документально, не мав можливості брати участь у формах поточного контролю, має право на його відпрацювання у двотижневий термін після повернення до навчання.

Зразок завдань поточного контролю

Поточні контрольні роботи за навчальною дисципліною "Типографіка" здійснюються у формі 4 завдань стереотипного рівня.

Максимальна оцінка за контрольну роботу дорівнює 5 балам.

Приклад завдань контрольної роботи.

1. Надайте порівняльну характеристику векторних та контурних шрифтів (1 б).
2. Назвіть особливості міської типографіки (вивіски, білборди, розтяжки) (1 б).
3. Назвіть відмінності в малюнку шрифтів дрібного та великого кегля (1 б).
4. Сформулюйте основні вимоги до художніх та утилітарних якостей шрифтів, наведіть приклади (2 б).

Критерії оцінювання завдань поточного контролю

Усі питання поточного контролю умовно розділяються на дві групи: теоретичні і практичні, що потребують застосування ПК.

Оцінювання проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та практики застосування правил типографіки, що розглядаються в обсязі поточної дисципліни;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни, знайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- ступінь творчого елементу при виконанні завдання, вміння втілювати певні власні ідеї в рамках завдань, винесених для самостійного опрацювання;

- логіка, структура, стиль викладу матеріалу, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Відсутність тієї або іншої складової відповідно знижує оцінку на певну кількість балів.

5 балів ставиться, якщо відповідь студента відповідає всім зазначеним критеріям та базується на матеріалі лекцій та лабораторних і практичних робіт. При виконанні роботи студент виявив елементи творчого підходу.

4 бали ставиться, якщо при відповіді студент припускає одну-дві окремі помилки, які суттєво не впливають на повноту відповіді.

3 бали ставиться, якщо виконані завдання в цілому відповідають змісту поставлених питань, але при відповіді студент припускається значних помилок стосовно аналізу специфіки застосування відповідного елементу або мультимедійного продукту.

2 бали ставиться, якщо студент підготував стандартний шаблон для виконання завдання (план відповіді) – тобто зазначив заголовки, основні складові частини відповіді, які є проте взаємно непов'язані ані змістом завдання, ані методами посилання, тобто виконав приблизно менш, ніж 50 % загального обсягу завдання.

1 бал ставиться, якщо студент підготував стандартний шаблон для виконання завдання (план відповіді), але виконав менш, ніж 20 % загального обсягу завдання.

0 балів ставиться за невиконання завдання взагалі.

Технологічна карта накопичувальних рейтингових балів з навчальної дисципліни "Типографіка" подана в додатку А.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів університету в систему оцінювання за шкалою ECTS конвертується в підсумкову оцінку за шкалою ECTS (табл. 8).

Таблиця 8

**Переведення показників успішності знань студентів
у систему оцінювання за шкалою ECTS**

ECTS-рейтинг	Відсоток студентів від загальної чисельності курсу, які, зазвичай, досягають відповідної оцінки	
A	10 %	A – кращі 10%,
B	25 %	B – наступні за ними 25 %

C	30 %	C – наступні за ними 30 %
D	25 %	D – наступні за ними 25 %
E	10 %	E – наступні за ними 10 %

9. Методичне забезпечення

1. Бережна О. Б. Технології підготовки та виробництва мультимедійних видань (типографіка). Конспект лекцій для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання / О. Б. Бережна, В. В. Браткевич. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 130 с.

2. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт модулю "Типографіка" з навчальної дисципліни "Технологія підготовки та виробництва мультимедійних видань (типографіка)" для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання / укл. О. Б. Бережна, В. В. Браткевич. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 50 с.

10. Рекомендована література

10.1. Основна

1. Бережна О. Б. Технології підготовки та виробництва мультимедійних видань (типографіка). Конспект лекцій для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання / О. Б. Бережна, В. В. Браткевич. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 130 с.

2. Капр А. Эстетика искусства шрифта / А. Капр. – М. : Книга, 1979. – 124 с.

3. Королькова А. Живая типографика / А. Королькова. – М. : IndexMarket, 2008. – 224 с.

4. Кричевский В. Типографика в терминах и образах / В. Кричевский. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 144 с.

5. Лебедев В. А. Методология и практика электронных изданий по искусству / В. А. Лебедев. – М. : НИИ РАХ, 1998. – 56 с.

6. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт модулю "Типографіка" з навчальної дисципліни "Технологія підготовки та виробництва мультимедійних видань (типографіка)" для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання / укл. О. Б. Бережна, В. В. Браткевич. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 50 с.

7. Рудер Э. Типографика / Э. Рудер ; пер с нем. – М. : Книга, 1982. – 285 с.
8. Феличи Д. Типографика: шрифт, верстка, дизайн / Д. Феличи ; пер с англ. – СПб. : БХВ–Петербург, 2004. – 496 с.
9. Ярмола Ю. Компьютерные шрифты / Ю. Ярмола. – СПб. : БХВ–Петербург, 1994. – 85 с.

10.2. Додаткова

10. Каров П. Шрифтовые технологии. Описание и инструментарий / П. Каров. – М. : Мир, 2001 – 186 с.
11. Самара Тимоти. Типографика цвета. Практикум. Как выбрать шрифт / Тимоти Самара. – М. : РИП-Холдинг, Rockport Publishers, 2006. – 256 с.
12. Сингман А. Психология восприятия шрифта – социальный и эмоциональный контекст / А. Сингман // Publish. – 2001. – № 10.
13. Слуцкер М. Инструментальные средства для OpenType технологий. Редактор FontLab 4.6 как конвертор / М. Слуцкер // Компьюарт. – 2011. – № 8–9.
14. Слуцкер М. Шрифтовые технологии Open Type как издательский инструмент / М. Слуцкер // Компьюарт. – 2011. – № 2–3.
15. Шмелева А. Классификация шрифтов: практика и проблемы / А. Шмелева // Publish. – 2010.– № 1.

10.3. Ресурси мережі Інтернет

16. Болховитинова С. М. Композиция изданий: Особенности проектирования различных типов изданий : учебн. пособ. [Электронный ресурс] / С. М. Болховитиновой. – Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook095/01/index.html>.
17. Дубина Н. Восемнадцать правил классической типографики [Электронный ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступа : <http://compuart.ru/article.aspx?id=8938&iid=371>.
18. Дубина Н. Особенности построения шрифтов [Электронный ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступа : <http://compuart.ru/article.aspx?id=8837&iid=365>.
19. Дубина Н. Программы для просмотра и управления шрифтами [Электронный ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступа : <http://compuart.ru/article.aspx?id=8626&iid=353>.
20. Дубина Н. Проектирование шрифтов и Sectio divina [Электронный ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступа : <http://compuart.ru/article.aspx?id=9250&iid=390>.

21. Дубина Н. Типографіка – наука или искусство? [Електронний ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступу : <http://compuart.ru/article.aspx?id=8612&iid=352>.

22. Дубина Н. Традиційна і електронна типографіка [Електронний ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступу : <http://compuart.ru/Article.aspx?id=8739>.

23. Дубина Н. Шрифтові "гляділки" [Електронний ресурс] / Н. Дубина. – Режим доступу : <http://compuart.ru/Article.aspx?id=14532>.

24. Зуєв Б. Типографіка [Електронний ресурс] / Б. Зуєв. – Режим доступу : <http://compuart.ru/article.aspx?id=8628&iid=353>.

25. Осетрова О. Шрифт в рекламному дизайні [Електронний ресурс] / О. Осетрова. – Режим доступу : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=574&level1=main&level2=articles>.

26. Практикум по типографіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://typo.mania.ru/typogr/index.htm>.

27. Чуфаровський В. "Акцидентно" і майже "трафаретно" [Електронний ресурс] / В. Чуфаровський. – Режим доступу : <http://compuart.ru/article.aspx?id=17908&iid=828>.

28. Шрифти і Інтернет-технології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://compuart.ru/article.aspx?id=9125&iid=383>.

Додатки

Додаток А

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА накопичувальних рейтингових балів з навчальної дисципліни "Типографіка"

Форми навчання		Навчальні тижні																	Сесія	Σ
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18-20	
Загальне учбові навантаження студента, години на тиждень																				
Аудиторні години	Лекції	2		2		2		2		2		2		2		2		2		16
	Практичні заняття																			
	Лабораторні заняття	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	34
	Поточні консультації *			1				1				1				1				4
	Екзамен																			
Аудиторні години		4	2	5	2	4	2	5	2	4	2	5	2	4	2	5	2	2	54	
СРС	Вивчення теоретичного	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	18	

матеріалу																			
Виконання практичних завдань																			
Підготовка до екзамену																			
Самостійна робота	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	18
Загальний обсяг годин	5	3	6	3	5	3	6	3	6	3	6	3	5	3	6	3	3		72

Графік оцінювання, балів на тиждень

Методи контролю	Лекції	2		2		2		2		2		2		2		2			16
	Практичні заняття																		
	Лабораторні заняття		8		8		8		8			16		8		8			64
	Завдання за темами																		
	Есе									10									10
	Презентація																		
	Поточні КР								5										5
	Підсумкова КР																	5	5
	Екзамен																		
Всього балів на тиждень	2	8	2	8	2	8	2	13	2	10	2	16	2	8	2	8	5		100
Накопичення балів	2	10	12	20	22	30	32	45	47	57	59	75	77	85	87	95	100		

* поточні консультації проводяться викладачем за графіком, для студента години на консультації відводяться за рахунок самостійної роботи

Зміст

Вступ.....	3
1. Кваліфікаційні вимоги до студентів.....	5
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	120
3. Зміст навчальної дисципліни за темами. Плани лекції.....	131
4. Плани лабораторних занять.....	164
5. Самостійна робота студентів	175
6. Індивідуально-консультативна робота	186
7. Методики активізації процесу навчання	197
8. Система контролю знань студентів.....	19
9. Методичне забезпечення	274
10. Рекомендована література.....	275
10.1. Основна	25
10.2. Додаткова	25

10.3. Ресурси мережі Інтернет	26
Додатки.....	27

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ТИПОГРАФІКА"
для студентів напряму підготовки
6.051501 "Видавничо-поліграфічна справа"
всіх форм навчання**

Укладач **Бережна** Олена Борисівна

Відповідальний за випуск **Пушкар** О. І.

Редактор **Бутенко** В. О.

Коректор **Бутенко** В. О.

План 2014 р. Поз. № 149 ЕВ. Обсяг 29 стор.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи

Дк № 481 від 13.06.2001 р.

